

En æblesort spirer frem

En æblesort er udvalgt og navngivet af mennesker. Den er resultatet af en befrugtning, som har fundet sted en forårsdag, efter en blomst på et æbletræ (mor) er blevet bestøvet med pollen fra en blomst på et andet æbletræ (far). Resultatet af denne befrugtning udvikler sig inde i moderfrugten til en æblekerne, som det følgende forår er spiret til en ny plante med en unik genetisk kombination. Den lille frøplante udvikler sig efterhånden til et træ, som efter nogle år bærer frugt. Men langt fra alle frøsaede æbletræer bliver til sorter. Kun hvis det unge æbletræ har særligt værdsatte egenskaber, såsom god frugtkvalitet og robusthed over for plantesygdomme, er det måske heldigt at blive udvalgt og modtage et sortsnavn. Først da er en ny æblesort kommet til verden.

Æblesorter dyrkes som podede træer. Podning er en gammelkendt formeringsmetode, hvor en podekvist fra en udvalgt æblesort, som man ønsker at nyde frugten af, forbindes og forenes med en grundstamme, som herefter udgør træets rod. Podning gør det muligt at opformere frugtsorter, der ikke umiddelbart kan opformeres ved stiklinger og ikke kan videreføres ved frøformering. Æblesorten 'Ingrid Marie' er en unik genetisk type, som er opstået én gang, som følge af en befrugtning. 'Ingrid Marie' har arvet halvdelen af sine gener fra hver af dens to forældre, 'Cox's Orange' og 'Cox's Pomona'. Hvis man vil videreføre 'Ingrid Marie', kan det kun gøres ved at lave en genetisk kopi, en såkaldt klon, af sorten. Det gøres sædvanligvis ved podning. En æblesort kan ikke videreføres ved hjælp af dens frø. Enhver kerne i et æble af 'Ingrid Marie' er resultatet af en befrugtning og repræsenterer et genetisk unikt individ, der har 'Ingrid Marie' som mor.

Inden for visse æblesorter findes såkaldte farvekloner eller farvemutationer. 'Rød Ingrid Marie' og 'Rød Gråsten' er eksempler på kloner

Navne skal der til

eller mutanter af sorterne 'Ingrid Marie' og 'Gråsten'. I begge tilfælde har klonerne mere rødfarvede frugter, end sorterne ellers har. De to farvekloner er opstået ved en naturlig mutation i æbletræets dna. En farvemutation i en skudspids, som senere udvikler sig til en gren, kan medføre at frugterne på grenen bærer kraftigere rødfarvede frugter. Podekviste, som klippes fra den muterede gren med rødfarvede frugter, kan i visse tilfælde give ophav til nye træer med de ofte mere salgsmæssige, rødfarvede frugter. Farvekloner navngives ofte ved at tilføje ordet 'rød' til sortsnavnet, som for eksempel 'Rød Ingrid Marie', der dog også kendes under navnet 'Karin Schneider'. 'Rød Ingrid Marie' regnes normalt ikke som en selvstændig sort, men en klon af sorten 'Ingrid Marie'.

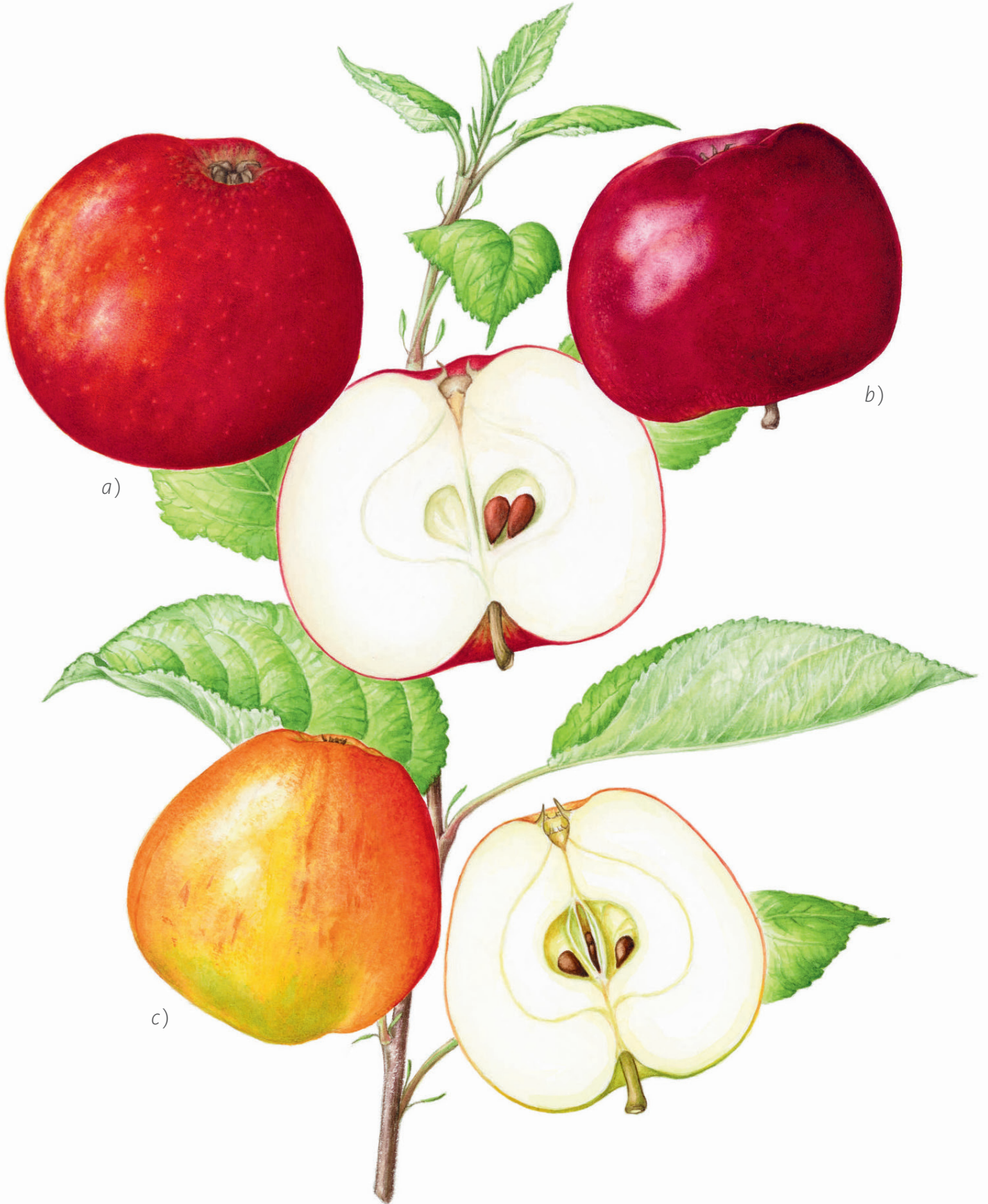
Tilfældighedens vej

De historiske æblesorter er næsten alle opstået som tilfældigt fremspirede frøplanter. Det kan være sket ved, at en haveejer opdagede en æblefrøplante, som ubemærket var spiret frem. Måske nænnede den nysgerrige haveejer ikke at luge den lille frøplante væk og lod den vokse videre. Efter nogle års forløb bar et lille træ frugt. Utallige frøformede træer med sure og beske frugter er gennem tiden blevet fældet, mens træer med velmagende frugter og sund vækstkraft af og til har fået lov til at leve. Visse træer blev måske endda værdsat så meget, at de er blevet navngivet som æblesorter og udbredt i form af podekviste. Æblesorter som 'Ingrid Marie' og 'Filippa' er opstået på denne mere eller mindre tilfældige måde, ved et samspil mellem naturens tilfældigheder og menneskelig indblanding.

Den enkeltste måde at frembringe en ny æblesort på er ved at udså kerner fra en vellidt sort, som er blevet frit bestøvet af bier. Fri bestøvning vil sige, at kernerne er resultatet af biernes tilfældige bestøvninger mellem forskellige træer. I dette tilfælde kender man kernerne modersort, som er det æble, kernerne er indeni, mens kernerne far potentielt set kan være et hvilket som helst æbletræ, der har kunnet levere pollen, og som findes inden for en bis flyveafstand til modertræet.

En haveejer, som vil forsøge sig med at frembringe en ny æblesort, kan udså kerner fra havens æbletræer. Ofte udvælger man sig kerner fra en vellidt modersort med gode egenskaber. Men selvom man gør

Den populære, engelske sort 'Cox's Orange' kom til landet omkring midten af 1800-tallet og blev snart et kendt og udbredt æble. Blandt dets mange afkom finder vi fynske a) 'Ingrid Marie', der ligeledes blev en populær sort herhjemme, hvor den ofte dyrkes i skikkelse af sin rødfarvede klon b) 'Rød Ingrid Marie'. Et andet 'Cox's Orange'-afkom er et c) 'Ydunsæble', som sandsynligvis er blevet navngivet og udbredt af en midtfynsk planteskole i 1930'erne.

sig umage for at udvælge en både god og robust æblesort som mor, skal man huske på, at æblekerner både har en mor og en far, og at den genetiske arv fra en ukendt far er lige så vigtig som arven fra en kendt mor. Hvis der findes forskellige gode æblesorter i nabolaget, kan man være heldig, at faren til de udvalgte æblekerner er en god sort, og derved opnå et afkom af rimelig kvalitet. Fadertypen kan potentielt set også være et småfrugtet paradisæble, som ofte dyrkes som prydræer i haver og som bestøversorter i plantager, hvor de med deres store blomster- og pollenrigdom er effektive bestøvere. De bidrager dog sjældent positivt til afkommets frugtkvalitet på grund af deres små og beske æbler, uanset hvor gode og velsmagende frugter modersorten har. En æblesort kan derfor falde langt fra modertræets stamme.

Æble dyrkning gennem tiden

De første kilder

De første skriftlige kilder til æble dyrkning i Danmark stammer fra middelalderen. Det er dog helt uvist, hvilke arter eller typer af æbler der blev dyrket på denne tid. Hvem ved, om ikke skovæbler, som er naturligt hjemmehørende i danske skove, undertiden er blevet dyrket i mangel af bedre eller side om side med indførte, storfrugtede æbletræer? Hvem ved, om de hjemlige skovæbler med deres små, sure og beske frugter af indlysende grunde gradvist blev erstattet af indførte æbletyper med større og sødere frugter i middelalderens haver, eller om storfrugtede æbler ikke snarere har været dyrket i landet allerede fra tidligere tider? Eller hvem ved, om skovæbler og storfrugtede æbler blandede deres gener med biernes hjælp på kåde forårsdage, mens kong Haralds store Jellingesten blev hugget, eller måske længe før. Med tiden er der uden tvivl opstået en mosaik af krydsninger, som er blevet dyrket side om side med skovæbler eller storfrugtede æbler og har lignet dem til forveksling.

Skovæbler har uden tvivl været brugt som grundstammer ved podning allerede i middelalderen eller før denne tid. Det er uundgåeligt, at skovæbler tiltænkt som grundstammer af og til er vokset ubemærket op til træer i haver. Hvem ved, om man i sådanne tilfælde ikke har valgt at udnytte frugten fra havens skovæbletræer, trods dens tvivlsomme kvalitet, fremfor at lade den gå til spilde?

Svarene på mange af disse spørgsmål fortaber sig i historiens tåger. Men noget ved vi dog. Fra middelalderlige kilder kendes ordet 'abildgård', som med en mere moderne dansk betegnelse kan kaldes æblehave. En abildgård må på denne tid have været en blandet landhandel af forskellige frugttræer, hvor æbletræer dog udgjorde en væsentlig del.

I middelalderens klosterhaver dyrkede klosterfolkene en række nytteplanter, herunder frugttræer. De middelalderlige kilder er spar-

Æblesorten 'Alexander' tog i begyndelsen af 1800-tallet rejsen fra Moskva til London, hvor den blev navngivet efter Ruslands daværende kejser. Omkring miden af århundredet nåede sorten til Danmark, hvor den udbredtes i haverne og blev forælder til tegningens fire sorter: a) 'Lundbytorp', b) 'Signe Tillisch', c) 'Hillestedæble' og d) 'Mathildeæble'.

somme og vanskelige at tyde og giver derfor ofte et ufuldstændigt eller utvetydigt billede af datidens æbledyrkning. Et tidligt eksempel på, at podekviste omtales, er i et brev til en ukendt modtager, skrevet af den franskfødte augustiner munk Abbed Vilhelm, der blev kaldt til Danmark af ærkebiskop Absalon omkring år 1165. I sit brev, som er skrevet på middelalderligt latin, anmoder Abbed Vilhelm om at få tilsendt podekviste (*arborum surculos*) til Æbelholt Kloster ved Hillerød. Det er dog uvist, om de efterspurgte podekviste omfattede æblepodekviste, som det tidligere har været foreslået². Det er ligeledes usikkert, om Abbed Vilhelm i sit brev bad om at få plantematerialet tilsendt fra klostret Sainte-Geneviève i Paris, hvorfra han stammede, eller om han måske snarere bestilte plantematerialet fra Esrum Kloster i Nordsjælland, der tilsyneladende allerede på det tidspunkt havde en forholdsvis veletableret have^{3, 4}. Abildgårde fandtes ved flere middelalderlige klostre i Danmark. I Roskilde berettes om "prædikebrødrenes abildgård" i 1380 og i Odense ligefrem om "prædikebrødrenes store abildgård" i 1390⁵. På denne tid må abildgårdene sammen med kålgårde og humlegårde have udgjort en væsentlig og fremtrædende del af klostrenes omgivelser.

Også ved bøndernes haver synes abildgårde at have været vigtige i middelalderen. Jyske Lov fra 1241 ligestiller tyveri i en anden mands abild- eller kålgård med tyveri i et hus. Når abildgårde på denne måde fremhæves i loven, må det være tegn på, at de ikke kun har været forholdsvis almindelige hos bønder, men samtidig også har været vigtige.

I den sene middelalder blev frugttræsdyrkingen også promoveret gennem politiske tiltag, som dog ikke altid formåede at give den tiltænkte vind i ryggen. De middelalderlige vedtægter, Lollands Vilkår, pålagde allerede i 1446 egnens bønder at plante seks podede æble- eller pæretræer ved deres gård. Bestemmelserne udvides til at gælde for hele landet i en befaling fra Christian 3. og gentages i Danske Lov fra 1683. Her pålægges enhver bonde, så længe han har "Rum" og "Lejlighed", hvert år at plante "tre Ymper Abild, Pære, eller andre gode Træer" – tre ymper betyder tre podede træer. Skønt de politiske initiativer, som skulle fremme frugtavlens, altså havde været håndhævet i politiske befalinger gennem et par århundreder, synes de dog ikke at have haft nogen større effekt. Måske fordi befalingerne ofte skete imod bondens fri vilje⁶, og fordi der sjældent fulgte nogen anvisning med til bonden om, hvordan han skulle skaffe sig disse frugttræer. Da planteskoler, hvor podede træer kunne anskaffes, endnu ikke eksiste-

